

РОЗДІЛ VI

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПЕРЕКЛАДУ

УДК 81'253

Алексеев М. Е., Алексеева Л. И., Синьова Т. В.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПЕРЕКЛАДАЧІВ-СИНХРОНІСТІВ

Зростання масштабу глобалізації викликає потребу в лінгвістичних посередниках. Динамічний розвиток технологій переговорної діяльності тягне за собою розвиток технологій і самого синхронного перекладу. Вивчення засад синхронного перекладу взагалі та додаткових ускладнень у роботі перекладачів-синхроністів зокрема сприятиме удосконаленню їх професійних навичок, дасть можливість розробити низку практичних висновків і методичних рекомендацій для їх якісної фахової підготовки. Правильна спеціальна підготовка має на меті зробити більш надійну систему тренувань і доведення до автоматизму більшості мовних навичок студентів-перекладачів.

Ключові слова: синхронний переклад, перекладачі-синхроністи, фахова підготовка студентів-перекладачів.

Алексеев Н. Э., Алексеева Л. И., Синьова Т. В. Особенности подготовки переводчиков-синхронистов. – Статья.

Постоянный рост масштаба глобализации вызывает потребность в лингвистических посредниках. Динамичное развитие технологий переговорной деятельности влечет за собой развитие технологий самого синхронного перевода. Изучение принципов синхронного перевода в целом и дополнительных сложностей в работе переводчиков-синхронистов в частности будет способствовать усовершенствованию их профессиональных навыков, даст возможность разработать ряд практических выводов и методических рекомендаций для их качественной профессиональной подготовки. Целью правильной специальной подготовки является более надежная система обучения и доведение до автоматизма большинства языковых навыков студентов-переводчиков.

Ключевые слова: синхронный перевод, переводчик-синхронист, профессиональная подготовка студентов-переводчиков.

Aleksyeyev M. E., Aleksyeyeva L. I., Syn'ova T. V. Certain specificity of conference interpreters training. – Article.

The steady growth of globalization scale creates the need for linguistic mediators. Dynamic development of negotiation activity technologies entails development of conference translation technologies in particular. The research into principles of conference translation as a whole and additional complications during conference interpreters' work in particular will promote the enhancements of their professional skills and will enable to develop a set of methodological recommendations for their quality training. Proper special education is aimed to strengthen educational training system and to bring to automaticity most of the language skills of the students-interpreters.

Key words: conference translation, conference interpreters, students-interpreters' professional training.

Постановка проблеми. Мистецтво перекладу налічує стільки ж тисячоліть, скільки і людство в цілому, і сходиться, мабуть, до біблійських часів будівництва Вавилонської вежі. Це одна з найдавніших професій у світі. Здавна перекладачі виконували обов'язки посередників у переговорах, кур'єрів, посланців. Вони були фахівцями у міжнародних відносинах та повинні були не тільки перекладати зміст повідомлень, але й тлумачити зміст різних культурних та політичних явищ, тобто служити, так би мовити, «перехідником» між різними культурами.

У наш час постійного зростання масштабу глобалізації постійно виникає потреба в лінгвістичних посередниках. Перший патент на обладнання для синхронного перекладу був виданий службовцю американської фірми IBM Гордону Фінлі, після чого мікрофони та навушники стали невід'ємною частиною синхронного перекладу в переговорному процесі, на конференціях або інших заходах з багатомовними аудиторіями. Технічний прогрес уможливив технічні бази як фундамент подальшого бурного розвитку міжнародного бізнесу світової політики, динамічного розвитку технологій переговорної діяльності загалом і самого синхронного перекладу зокрема.

25.09.2009 р. газета New York Post опублікувала статтю про те, що під час промови лівійського лідера Муаммара Каддафі на Генасамблеї ООН його особистий перекладач-синхроніст, який перекладав його промову впродовж 75 хвилин, не витримав напруги, вигукнув арабською «Я більше не можу!» та відмовився працювати. Останні 20 хвилин промови Каддафі були перекладені головою арабської секції при ООН Рашиєю Аджальякін. Інший перекладач, свідок інциденту, повідомив газеті, що бачив таке вперше за 25 років праці. Його колега з арабської секції пояснив, що Каддафі «не зовсім зрозумілий доповідач». «Він не тільки висловлюється нелогічно, але і говорить якимось дивно. Крім того, іноді він щось бурмоче або розмовляє сам із собою». Проміж собою перекладачі жартують, що десять хвилин перекладу лівійського лідера мають зараховуватися як істотна надбавка до відпустки. За даними газети, наступного дня після інциденту Аджальякін дійсно отримала відгул. А агенція «Франс-Пресс» нагадала, що зазвичай доповідачів на Генасамблеї ООН просять укластися в 15 хвилин.

Чому ж такий інцидент взагалі відбувся і що такого особливого в роботі перекладача-синхро-

ніста, що відокремлює її від, скажімо, перекладача, що виконує послідовний усний переклад? Чому з кінця 60-х років минулого століття синхронний переклад став об'єктом пильної уваги та досліджень психологів, лінгвістів і навіть фахівців з програмного забезпечення? Які кваліфікаційні вимоги підносять перекладача-синхроніста до рівня вищого пілотажу у перекладацької діяльності?

Аналіз досліджень та публікацій. Щоб знайти відповіді на ці питання, звернемося до корифеїв вітчизняної лінгвістики та спробуємо порівняти їх положення з власним досвідом. Вивчення засад синхронного перекладу сприятиме інтересам вивчення механізмів комунікативно-мовної діяльності в цілому та удосконалюванню навичок перекладачів-синхроністів зокрема.

За визначенням професора Л.С. Бархударова, лінгвістика визначає переклад як «процесс преобразования речевого произведения на одном языке в речевое произведение на другом языке при сохранении неизменного значения» [1]. Натомість визначення синхронного перекладу І.А. Зімню та Г.В. Черновим відрізняється: «Синхронный перевод есть вид устного перевода (в отличие от всех видов письменного перевода) на слух (в отличие от перевода с листа), осуществляемый переводчиком одновременно с получением речевого сообщения на иностранный язык (в отличие от последовательного перевода)» [2]. І далі вони остаточно виводять таке визначення: «Синхронный перевод – это сложный вид двуязычной коммуникативно-речевой деятельности устного перевода, который осуществляется одновременно с восприятием на слух предъявляемого однократно устного сообщения в условиях дефицита времени и строгой ограниченности объема перерабатываемой информации, предметом и продуктом которой является семантико-смысловая структура перерабатываемого речевого сообщения» [2, с. 112].

Отже, основною відмінністю професійного синхронного перекладу, за визначенням дослідників, є те, що він майже завжди відбувається в екстремальних умовах: гостра нестача часу при заданому зовні темпі мовлення, а також нерівні умови створення повідомлення на іноземній мові та рідній мові. Швидкість перероблення інформації синхроністом, що залежить від темпу її подачі оратором, лімітована фізичними можливостями перекладача-синхроніста, натомість письмовий перекладач сам визначає швидкість перероблення інформації при перекладі. Крім того, останній може неодноразово звертатися до похідного тексту, який є зафіксованим, корегуючи різні варіанти перекладу та поглиблюючи своє розуміння оригіналу.

В усній формі оригінал і переклад є нефіксованими, що передбачає одноразовість сприйняття

перекладачем частин оригіналу і неможливість подальшого порівняння або виправлення перекладу після його відтворення. Окрім цього, перекладач-синхроніст не має жодної можливості не тільки обмірковувати варіанти перекладу, але й уточнювати почуте. Це докорінно відрізняє синхронний переклад від послідовного. Нам здається доречним ще зауважити, що кінцевий, так би мовити, продукт перекладу абсолютно точним не може бути вже через те, що різні мови відрізняються як граматичним ладом, так і кількістю слів, не кажучи вже про культурні відмінності, що також може мати вплив на кінцевий продукт перекладу.

Додатковим ускладненням у роботі перекладача-синхроніста є акустичні та семантичні перешкоди, що можуть провокувати виникнення стану стресу у перекладача. І якщо кожна людина у кожний конкретний момент часу комунікативної діяльності поперемінно виступає або як відправник, або як отримувач мовного повідомлення, то перекладач-синхроніст одночасно відтворює обидва процеси, та ще й у різних мовних системах.

Тому не дивно, що найбільший інтерес у дослідженні синхронного перекладу початково був зі сторони психологів. Одним із основних питань у цих дослідженнях було питання темпоральних характеристик синхронного перекладу. Деякі дослідники вираховують відставання перекладача в секундах, деякі оцінюють його у кількості слів. Але очевидно, що часове відставання тягне за собою і відставання у кількості слів [5]. У зв'язку з цим було поставлено питання про чинники впливу на це відставання. До них було віднесено:

- складність матеріалу для перекладу;
- швидкий темп мовлення (читання тексту);
- позиція ключового для перекладу слова в реченні (дієслово або предикативна група);
- погіршення акустичних умов (вплив шуму).

Використання спеціальної апаратури для синхронного перекладу, що ізолює перекладача від інших учасників комунікативного акту, на відміну від послідовного перекладу, під час якого встановлюються міжособистісні стосунки перекладача та основних учасників комунікативного акту, суттєво впливає, а деколи ускладнює роботу перекладача.

На відміну від психологів, лінгвістів, які займаються дослідженням діяльності синхронного перекладу, насамперед цікавить змістовна сторона повідомлення при перекладі. У свою чергу, має розглядатися не повідомлення як продукт синхронного перекладу в цілому, а його мінімальна складова, його семантико-змістовна структура. До цього висновку приводить і врахування мотиваційної сторони діяльності перекладача – передати зміст і забезпечити повідомлення.

У цьому процесі бере участь ціла низка психологічних механізмів, що забезпечують мовленнє-

ву діяльність взагалі та у синхронному перекладі зокрема. До них належать такі механізми, як:

- механізм пам'яті;
- механізм розподілу уваги;
- рівень свідомості та контролю за виконанням окремих дій та операцій (особливості стратегії організації синхронного перекладу);
- механізм ймовірного прогнозування.

Останній, на думку І.А. Зімнєй та Г.В. Чернова, є провідним механізмом, що забезпечує саму можливість синхронного перекладу: «механізми вероятностного прогнозирования при рецепции и осмыслении сообщения на иностранном языке и упреждающего синтеза при репродукции (порождении) сообщения на языке перевода не могут рассматриваться в отрыве от предмета и продукта синхронного перевода, являющихся лингворечевыми явлениями. Но тогда механизмы вероятностного прогнозирования и упреждающего синтеза должны рассматриваться в рамках лингвистики (с учетом и опорой на психологию), то есть в рамках психолингвистики» [2, с. 115].

Можливість прогнозування вірогідності розвитку змістовної або вербальної ситуації перекладачем пов'язана відносинами чіткої залежності з рівнем надлишкового мовленнєвого повідомлення. Чим більший надлишок повідомлення, тим вища ймовірність вірного передбачення його розвитку на кожному рівні. Вірно й зворотне: чим більша щільність інформації в повідомленні, тим нижча ймовірність вірного передбачення його розвитку.

Звуження тематичного кола, характерного для певних спеціальностей функціонального стилю (наукового або технічного) веде до збільшення надлишку повідомлення через терміни та обороти, що часто повторюються.

Слід також зазначити, що для рецептора повідомлення (слухача), на відміну від перекладача, відіграє важливу роль суб'єктивний надлишок повідомлення на мові перекладу внаслідок або більшого тезауруса фонових знань, або володіння мовою перекладу як рідною, або ступеня знайомства з комунікативною ситуацією синхронного перекладу; він також може бути фахівцем у галузі, за якою відбувається синхронний переклад.

Відомо, що синхронний переклад навіть художньої кінострічки буває якісним тільки за умови попередньої підготовки перекладача або за монтажним листом, або шляхом попереднього перегляду стрічки та підготовки до перекладу. У разі переговорів, конференцій, форумів, презентацій, тощо процес підготовки потребує ще більшої ретельності, іноді навіть притягнення кваліфікованих у різних галузях фахівців, адже будь-яка недбалість може негативно вплинути на досягнення якісного перекладу. У процесі підготовки до вказаних заходів зазвичай використовують тексти

доповідей, з якими перекладач має ознайомитися заздалегідь та зробити нотатки щодо термінів та ключових виразів, переробити їх у так звану версію перекладача (interpreter's version).

Перекладач-синхроніст має добре орієнтуватися в комунікативній ситуації за темою перекладу та мати у пам'яті тезаурус фонових знань, що включається за домінуючою мотивацією: прагнення зрозуміти висловлювання та повідомлення в цілому й здійснити його повноцінний переклад, націлений на точне, ретельне відтворення усіх компонентів інформаційної упорядкованості похідного тексту в одиницях мови перекладу.

За думкою Л.С. Бархударова, «при межъязыковом преобразовании <...> неизбежны потери, то есть имеет место неполная передача значений, выражаемых текстом подлинника. Стало быть, текст перевода никогда не может быть полным и абсолютным эквивалентом текста подлинника» [1]. Тому повний переніс повідомлення – це, скоріше, ідеальний випадок, який майже не трапляється на практиці.

Подібною ж думки дотримувався й корифей світового перекладознавства С. Росс. У 1980-ті роки у США вийшла збірка «Перекладацький спектр», що об'єднала 18 статей з теоретичних і практичних питань перекладу з різних мов. Найбільший інтерес становила стаття С. Росса «Переклад та подібність», у якій він заявляє, що повна тотожність є неможливою, а переклад лише відображає розуміння перекладачем оригіналу. Може йтися лише про подібність перекладу оригіналу. Переклад, з його точки зору, ніколи не буває добрим у всіх аспектах: він може бути поганим в одному аспекті та прийнятний в іншому [8].

Метою статті нарівні з дослідженнями психолінгвістичних процесів, що відбуваються під час відтворення синхронного перекладу, є низка практичних висновків і методичних рекомендацій щодо якісної фахової підготовки студентів-перекладачів синхронного перекладу для удосконалення їх спеціальних навичок, що ґрунтується як на власному досвіді роботи перекладачем-синхроністом одного з авторів, так і на великому практичному педагогічному досвіді двох інших.

Отже, ґрунтуючись на аналізі досліджень та публікацій і враховуючи все вищезазначене, можна зробити низку практичних висновків стосовно підготовки перекладачів-синхроністів. Очевидно, що правильна підготовка має на меті удосконалення системи синхронного перекладу шляхом тренувань і доведення до автоматизму більшості мовних компетенцій перекладача. Сюди слід віднести цілу низку спеціальних вмій і навичок майбутніх перекладачів, що суттєво полегшили б їм це завдання.

Дуже важливим для перекладача є максимальне збільшення суб'єктивного надлишку повідом-

лення. Для цього в процесі навчання майбутнього перекладача-синхроніста треба надати йому знання, які сприяли б збільшенню цього суб'єктивного надлишку повідомлення на іноземній мові та напрацюванню мовних навичок, що забезпечили б йому необхідний автоматизм мовних дій.

Зважаючи на роль, яку відіграє в синхронному перекладі загальне знання іноземної мови та її структури, студент-перекладач мусить уміти швидко робити синтаксичні перебудови речень згідно зі структурами обох мов, складні речення розбивати на прості зі збереженням граматичного порядку слів, змінювати активний і пасивний стан залежно від потреби мови перекладу і таке інше. Усі ці навички можна і потрібно доводити до автоматизму за допомогою спеціально відібраних вправ, які треба виконувати впродовж усієї підготовки фахівця. Бажано розбити їх на тематичні розділи відповідно до граматичного явища, що є предметом тренування, для того щоб студент міг би його ідентифікувати, ледь почувши.

Фонові та тематичні знання також є дуже важливою складовою якісної підготовки майбутнього перекладача. Нестача фонових і тематичних знань легко вирішується за допомогою спецкурсів і спеціальних самостійних вправ за різними темами, які можуть бути презентовані різними формами: у вигляді лекторію за темою з різними доповідачами, у вигляді вікторини, бізнес-плану або презентації тощо. Практика доводить, що пасивні форми подання тематичних знань (перегляд документальних стрічок, наприклад) на виході дають низький, так би мовити, коефіцієнт корисної дії.

У процесі навчання синхронному перекладачу слід виробляти навички самостійної підготовки до конференцій за деякою заданою тематикою: навички роботи в бібліотеці, швидкого пошуку матеріалів за темою, вміння швидкого відбору з великого обсягу матеріалів певного мінімуму, що містив би найбільш фундаментальні та необхідні знання за темою.

Екстремальні умови синхронного перекладу потребують також не тільки досить об'ємні та глибокі знання і мовні навички у мовах, з якої та на яку здійснюється підготовка перекладача-синхроніста, але і велику кількість готових відповідей, адже він не може вести їх пошук у самому процесі синхронного перекладу, на відміну від процесу письмового перекладу. Це робить цілком зрозумілою життєву необхідність «домашніх заготовок» з точки зору сполучання/співвідношення взагалі та політичних сталих виразів (кліше) зокрема.

Не можна недооцінювати також важливість знання особливостей або розбіжностей національних варіантів деяких мов, що широко використовуються у міжнародному спілкуванні: британського, американського, іспанського, мек-

сиканського, кубинського, аргентинського, португальського тощо. До речі, лівійський лідер Каддафі завжди наполягав на тому, щоб його промови перекладали тільки його особисті перекладачі, а не будь-хто з 25 перекладачів арабської, які працюють при ООН. Він заявляв, що розмовляє особливим діалектом арабської, який мало хто розуміє, хоча в дійсності, як казали перекладачі, його мова цілком стандартна арабська.

Щодо навичок перекладу як такого, що відбувається зазвичай в екстремальних умовах, про які йшлося вище, то розвинення цих навичок потребує великого об'єму тренувань для вміння вільно перефразувати думку, вільно її висловити багатьма синонімічними способами не тільки рідною мовою, але й мовою перекладу, іноземною для перекладача, вміння варіативної передачі заданого змісту.

Ще кілька слів про тезаурус фонових знань. Загальною проблемою сучасної української молоді є низький рівень читання класичної (а також і загальнополітичної) літератури, на відміну від навчальної або програмної. Безпосередньо з цим пов'язана і низька культура слова. Відеоносії інформації потребують менших духовних (а часом і матеріальних) витрат, і замість читання класики студенти споживають екранізаційний сурогат, у якому вся міць таланту М.В. Гоголя, наприклад, у «Тарасі Бульбі», знятим Володимиром Бортко, умістилася у 127 хвилинах видовищ, нехай навіть і талановито знятих і зіграних. Робота зі словом для наших студентів – майбутніх перекладачів у цьому разі зведена до нуля.

Натомість перегляд новин іноземною мовою та читання загальнополітичної періодики рідною мовою допоможе сформувати велику кількість сталих виразів, кліше та «домашніх заготовок».

Висновки. Підводячи рису під вищесказаним, можна схематично підсумувати та окреслити напрямки поглибленої підготовки студентів-перекладачів синхронного перекладу:

- поглиблення знань іноземної мови та її структури;
- вміння мислити конспективно;
- навички до самостійної підготовки (робота в бібліотеці, з інтернет-ресурсами);
- збільшення суб'єктивного надлишку повідомлення;
- поглиблення фонових тематичних знань;
- орієнтація в основних розбіжностях стандартів споріднених мов;
- велика кількість відповідей на обох мовах (так звані домашні заготовки);
- тренування у перефразуванні (обома мовами);
- розвиток імовірного прогнозування висловлювання;
- великий запас загальнополітичних кліше;

— доведення до повного автоматизму мовних дій перекладача.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження полягають у розробці відповідних програм і методики тренування майбутніх перекладачів-синхроністів з урахуванням усіх вимог і викликів сьогодення. Ефективність синхронного перекладу як особливого виду перекладацької діяльності безпосередньо залежить

від рівня та якості підготовки студентів, майбутніх перекладачів, від умов, які найбільш сприятимуть напрацюванню певних спеціалізованих мовних навичок, що забезпечать їм такий край потрiбний автоматизм мовних дій перекладача. Великий обсяг тренувань має бути всебічно забезпеченим програмним і методичним комплексом, що відповідає найновітнішим світовим розробкам у цьому напрямку.

Література:

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода) / Л.С. Бархударов. — М. : Международные отношения, 1975. — 240 с.
2. Зимняя И.А. Вероятностное прогнозирование в процессе синхронного перевода / И.А. Зимняя, Г.В. Чернов / Предварительные материалы экспериментальных исследований по психолингвистике. — М., АН СССР, 1973. — С. 110–116.
3. Комиссаров В.Н. Общая теория перевода : [учеб. пособие] / В.Н. Комиссаров. — М. : ЧеРо, 1999. — 136 с.
4. Комиссаров В.Н. Лингвистика перевода / В.Н. Комиссаров. — М., 1980. — 278 с.
5. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика / Я.И. Рецкер. — М. : 1974. — 157 с.
6. Ширяев А.Ф. Синхронный перевод / А.Ф. Ширяев. — М. : Воениздат, 1979. — 183 с.
7. Miller G.A. Language and Communication / G.A. Miller. — New York : Mc Graw-Hill, 1951. — 298 p.
8. Ross C.D. Translation and similarity / C.D. Ross / Translation Spectrum. — Albany, 1981. — 453 p.

УДК 81'255.4

Боднар О. Б., Ничко О. Я.

ДО ПИТАННЯ АВТЕНТИЧНОСТІ ПЕРЕКЛАДНОЇ ПОЕЗІЇ (НА ПРИКЛАДІ ВИБРАНИХ БАЛАД ТА ВІРШІВ І. ДРАЧА)

У статті розглянуто переклади англійською мовою віршів Івана Драча в аспекті їх семантичної тотожності. Проаналізовано важливість відтворення структури й семантики мовних засобів, тропів, стилістичних фігур, що визначають сприйняття та розуміння цілісного образу твору. Продемонстровано вплив перекладацьких рішень на повноту відтворення художності в перекладі.

Ключові слова: переклад, семантична тотожність, троп, мотив.

Боднар О. Б., Ничко О. Я. К вопросу подлинности переводной поэзии (на примере избранных баллад и стихов И. Драча). — Стаття.

В статье рассмотрены переводы на английский язык стихотворений Ивана Драча с точки зрения их семантической точности. Раскрыта важность воссоздания структуры и семантики языковых средств, тропов, стилистических фигур, определяющих восприятие и понимание целостного образа художественного произведения. Продемонстрировано влияние переводческих решений на полноту воссоздания художественности в переводе.

Ключевые слова: перевод, семантическая тождественность, троп, мотив.

Bodnar O. B., Nychko O. Ya. To the problem of authenticity of translated poetry (selected poems and ballads of I. Drach). — Article.

The given article deals with the analysis of translations of Ivan Drach's poems into English from the point of view of semantic accuracy. The importance of a reproduction of language tools' structure and semantics which are expressed by metaphoric images, symbols and associations influencing understanding and perception of the entire image of work. The influence of translators' decisions on the whole reproduction of esthetics in the translation has been defined in the article.

Key words: translation, semantic accuracy, metaphoric image, motif.

Актуальність теми зумовлюється важливістю вивчення засобів вираження семантичних та емоційних особливостей для сучасного перекладознавства під час перекладу української поезії англійською мовою. Вибір об'єкта дослідження зумовлюється невеликою кількістю робіт, у яких аналізуються питання принципів перекладу, зокрема й переклад балад Івана Драча.

Предмет дослідження складають перекладацькі методи, застосовані в передачі поезії англійською мовою.

Мета статті полягає у виявленні особливостей відтворення оригінальних метафор поета як

мовно-естетичних знаків національної культури англійською мовою на основі зіставного аналізу.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: здійснення порівняльного аналізу структури й семантики мовних засобів, що виражають оригінальні метафори; визначення впливу перекладацьких рішень на повноту відтворення естетичності в перекладі.

Теоретико-методологічною базою дослідження є праці Л. Бархударова, Р. Зорівчак, В. Карабана, Л. Коломієць, В. Комісарова, В. Коптілова, М. Рильського, І. Корунця, М. Лановик, М. Новикової, М. Стріхи, А. Ткаченка, О. Чередниченка,